

TRØBLETE OVERGANGER I ET ALDERSDELT HJELPEAPPARAT

Janne Paulsen Breimo, Johans Tveit Sandvin og Hanne Thommesen

Abstract

In this article, we describe how young adults, who have received child protection care during parts of their childhood, experience the transition to adulthood, as well as service workers experience with this transition. We identify structural barriers and hindrances in the transition from childhood to independent adult life for this group of young people. Especially the transition between child protection services and the Labour and Welfare Administration is difficult, but also the lack of communication between the municipalities involved. We conclude that the current system lacks routines for handling these transitions and stress the need for a restructuring of service provision for these user groups.

Keywords: child protection, transition, adult life, structural barriers, leaving care

Sammendrag

I denne artikkelen beskriver vi hvordan unge voksne, som gjennom deler av sin oppvekst har vært under barnevernets omsorg, erfarer sin overgang til voksenlivet, samt tjenesteyteres erfaringer med denne overgangen. Fokuset vårt er på systemmessige hindringer som lager vanskeligheter i overgangen mellom barndom og voksenliv. Spesielt er det overgangen mellom barnevern og Nav som er vanskelig, men også mangel på kommunikasjon mellom det man gjerne kaller hjemmekommune og bostedskommune. Vi konkluderer med at systemene mangler gode rutiner og regelverk som kan sikre en god overgang for disse unge voksne mellom barndom og selvstendig voksenliv.

Nøkkelord: barnevern, overgang, voksenliv, strukturelle barrierer, ettervern

Innledning

Artikkelen handler om hverdags erfaringene til unge voksne som har vært under barnevernets omsorg i hele eller deler av oppveksten. Tema er overgangen fra barndom til selvstendig voksenliv, og hvordan overgangen påvirkes av ulike systemrelasjoner. Med systemrelasjoner mener vi her forholdet mellom ulike lovverk, koordinering og samhandling mellom ulike hjelpesystemer og samarbeidet mellom tjenesteytere på tvers av system og nivå.

Hovedspørsmålene som reises er: (1) Hvordan erfares overgangen til voksenlivet av unge mennesker som har hatt omfattende behov for bistand som barn, og (2) hvordan er disse erfaringene knyttet til institusjonelle trekk ved tjenestesystemene? Formålet med denne artikkelen er således å skape kunnskap om institusjonelle trekk som påvirker overganger mellom barndom og voksenliv for personer som har vært under systemomsorg. Med institusjonelle trekk mener vi her normer, verdier og kunnskapsformer som vedlikeholder og begrunner bestemte handlingsmønstre eller praksiser i organisasjoner (Scott 2008).

Bakgrunn

I Norge ble bestemmelser om ettervern tatt inn allerede i barnevernloven av 1953. I 1993 ble begrepet tatt ut av lovteksten, men ble tatt inn igjen i 1998. Etterverntiltak kan i dag innvilges inntil fylte 23 år. Tiltakene er frivillige, men forutsetter ifølge lovteksten at personen mottok tiltak fra barnevernet fram til myndighetsalder. Rundskriv Q13 fra 2011 påpeker imidlertid at det 'er forutsatt i forarbeidene at det ikke er noe i veien for å videreføre tiltak etter loven, selv om den enkelte ungdom i en kortere periode før fylte 18 ikke har mottatt tiltak fra barnevernstjenesten, se Ot.prp.nr 61 (1997- 1998)'. I 2009 ble det i tillegg innført en begrunnelsesplikt for hvorfor en ung voksen eventuelt ikke trenger etterverntiltak (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2009). Barnevernet skal begrunne avsluttede tiltak ved fylte 18 år ut fra hensynet til barnets beste. Selv om en ungdom ikke ønsker å motta hjelp en periode etter fylte 18 år, har vedkommende en "angrefrist" som innebærer at barnevernet har plikt til å vurdere behov for etterverntiltak på nytt om ungdommen ønsker det.

Det er skrevet en del om overgangen til voksenlivet for unge som har hatt omsorgstiltak fra barnevernet, både i Norge (Baketeig og Backe- Hansen, 2008; Bratterud og Storhaug, 2008; Storø, 2008) og internasjonalt (Collins og Pinkerton, 200; Flynn og Tessier, 2011; Goyette, 2007; Wade og Dixon, 2006; Walther, 2006; Wigfall og Cameron, 2006). Hovedfokus i de fleste av disse arbeidene har vært på hvordan hjelpesystemet kan styrke og støtte ungdom i overgangen fra systemomsorg til et selvstendig voksenliv. Vi har funnet mindre forskning om systemiske forhold som påvirker overgangene. Dette støttes av Collins and Pinkerton (2008: 1280) som hevder at forskning om unge menneskers overgang til voksenverdenen "can be criticized for its greater emphasis on intrapsychic and interpersonal systems to the neglect of attending to the efforts of the larger systems. Theoretical frameworks which can focus on these larger systems must become a part of thinking about young people's transition from state care".

De fremhever at vellykkede overganger til voksenlivet er avhengig av de prosesser og strukturer som utgjør det ytre miljøet som de unge voksne må forholde seg til (ibid: 1279). I USA bruker man nå begrepet *emerging adulthood* med den hensikt å redusere skillet eller gapet mellom hjelpesystemer for henholdsvis barn og voksne.

Flere studier viser at unge voksne som forlater et omsorgstilbud ofte er dårlig forberedt for overgangen til voksenliv (Flynn and Tessier 2011). Höyer og Sjöblom (2011) refererer til en rekke undersøkelser som viser at oppfølging i årene etter at ungdommen formelt er voksen har stor betydning for hvordan det går med dem videre. De mener at hovedproblemet med et delt hjelpesystem hvor et omfattende ansvar opphører når ungdommen blir voksen, er at personen da omdefineres til å være en del av normalpopulasjonen, noe de finner uheldig. Mange ungdommer har en overgang preget av prøving og feiling, og de fleste som flytter hjemmefra vet at de har muligheten til å flytte hjem igjen om de flyttet for tidlig. De som flytter ut fra barnevernets omsorg har vanligvis ikke den muligheten, og de mangler den 'støtte i ryggen' som de fleste ungdommer har. Höyer og Sjöblom (ibid.) mener at ungdommer som har vokst opp under barnevernets omsorg ikke har de samme valgmuligheter som andre, og at dette representerer et demokratisk problem, spesielt fordi disse ungdommene er "samfunnets barn" (ibid: 38). Staten har besluttet å skille disse ungdommene fra deres biologiske foreldre, med det formål å forbedre deres muligheter for et godt liv. Dermed har staten påtatt seg et ansvar som burde innebære å forberede ungdommene for et voksenliv (ibid.). Rogers (2011) legger vekt på at unge voksne i slike overganger trenger ubetinget følelsesmessig støtte og kontakt. Videre påpeker hun at overgangen til voksenlivet sjelden er preget av linearitet og at nettopp denne muligheten til å kunne bevege seg mellom tilknytning og uavhengighet er en viktig del av det å bli voksen, også for unge som har mottatt omsorg fra tjenestesystemet. Collins og Pinkerton (2008) fremhever at vellykkede overganger til voksenlivet er avhengig av de prosesser og strukturer som utgjør det ytre miljøet som ungdom må forholde seg til (ibid: 1279), og etterlyser mer forskning om systemiske forhold som påvirker disse overgangene.

I Norge er det gjort en del undersøkelser som blant annet har studert forekomster av ettervernstiltak, og hvilke effekter de har. Disse studiene viser at andelen unge voksne som har ettervernstiltak har økt i løpet av de siste 20 år. Tidlig på 1990-tallet var det ca 500 personer som mottok ettervernstiltak, mens tallet hadde økt til 2100 i 2005 (Clausen og Kristofersen, 2008). I 2012 var det 6600 personer som mottok ettervernstiltak i en eller annen form (SSB). Undersøkelser viser også at unge som får ettervern har større sjanse for å klare seg godt som voksne enn de som ikke får (Bakketeig og Backe-Hansen, 2008, Kristofersen, 2009). For

eksempel viser en studie at ettervern ga signifikant høyere sjanse (36%) for fullført høyere utdanning. I tillegg ga det lavere risiko for arbeidsledighet, høyere inntekt og lavere risiko for sosialhjelpsbruk (Clausen og Kristofersen 2008). Ettervernstiltakenes suksess gjør det viktig å finne ut av hvordan overgangen fra barnevernets omsorg til selvstendige voksenliv håndteres av hjelpesystemene og hvilke strukturelle forhold som eventuelt gjør dette arbeidet vanskelig.

Når det gjelder ungdom som har hatt omsorg fra barnevernet mener Storø (2008: 13) at det behøves en diskusjon om hva unge mennesker på vei ut av tjenestesystemet har behov for av støtte og bistand. Han mener at man tradisjonelt i sosialt arbeid har vært for fokusert på *veien inn i* tjenesteomsorg og for lite opptatte av *veien ut* (ibid.: 16). Han hevder videre (ibid.:14) at begrepet ”ettervern” gir feile assosiasjoner i forhold til den støtte og bistand disse ungdommene trenger for å komme seg videre i livet. Han henviser til det britiske begrepet *Leaving Care* og det amerikanske *Independent Living* som bedre egnet til å beskrive prosessen som faktisk foregår. Han peker også på at for å forstå prosessen hvor unge mennesker forlater tjenesteomsorgen bør man ta hele livshistorien til den unge i betraktning. Prosessen med å forlate tjenesteomsorgen består ikke av en hendelse, men av mange som hver har betydning, både av praktisk og følelsesmessig art. Derfor har man også behov for et vidt spekter av tjenester i denne prosessen. Storø (ibid.: 18) argumenterer videre for betydningen av å ha én person å forholde seg til gjennom denne prosessen; både for å hjelpe til med å fortolke hva som skjer på en konstruktiv måte, og for å skaffe til veie de ressursene og den bistanden som behøves.

I denne artikkelen er det betydningen av de systemiske forholdene som er i fokus. Vi vil se på hvilke utfordringer og vanskeligheter unge med bakgrunn i barnevernet erfarer i overgangen til voksenlivet, og hvordan disse er knyttet til systemiske forhold, slik dette kommer til uttrykk i intervjuer med både unge voksne og tjenesteytere. Det finnes ganske sikkert flere systemrelaterte vanskeligheter enn de som tas frem i denne artikkelen. Her konsentrerer vi oss om de vanskeligheter som rapporteres av de unge voksne selv.

Teoretisk rammeverk og forskningsmetode

I vår studie av overganger har vi latt oss inspirere av *institusjonell etnografi* (Smith, 2005), som er en teoretisk begrunnet metode for å undersøke institusjonelle praksiser med utgangspunkt i individuelle erfaringer. Formålet med et slikt nedenfra–og–opp- perspektiv er å få innblikk i hvordan individuelle erfaringer er kjedet sammen med institusjonelle forhold eller styringsrelasjoner. Det å ta utgangspunkt i erfaringene til mennesker som på en eller annen måte påvirkes av institusjonelle praksiser, gir et annet perspektiv på styringssystemene enn om en begynner undersøkelsen fra et styringsperspektiv. Vi ønsker altså å si noe om systemet ved å ta

utgangspunkt i individuelle erfaringer. Den kunnskapen vi får om disse personenes levde hverdagsliv blir styrende for den videre studien av styringsrelasjonene. Institusjonell etnografi har ikke utgjort noen tvangstrøye for oss i dette prosjektet, men det har «orientert blikket» vårt og utstyrt oss med noen begrepsmessige redskaper (Rua, 2012).

Ifølge Smith (2005, s. 153) må teoretiske begreper fylles med innhold for å gi mening. Ettervern er et eksempel på et slikt erfaringstomt begrep som ikke nødvendigvis er selvforklarende. Ved å betrakte de unge voksne som kompetente subjekter i forskningsprosessen blir det mulig å gi begrepet innhold ved å knytte det til deres hverdagslivserfaringer. *Kartlegging* er en sentral komponent i institusjonell etnografi som metode. Ved å kartlegge det arbeid (i vid betydning) som de unge voksne legger ned i sitt eget hverdagsliv, og som også henger sammen med andre personers arbeid, blir det mulig å få øye på de styringsrelasjoner som får betydning for deres overgang til voksenlivet. Å tydeliggjøre hvordan ting gjøres i disse prosessene kan hjelpe oss til å forstå hvilke mekanismer som er i spill og hva som skaper friksjon i overgangene mellom barndom og voksenliv. Det er disse mekanismene vi er interessert i å utforske, ikke de personene som har vært intervjuet. Informantene våre er således ikke objekter for vår undersøkelse, men kompetente subjekter som kan hjelpe oss til å forstå vårt studieobjekt (ibid.).

Med utgangspunkt i ungdommenes erfaringer med overgangen til voksenlivet, har vi kartlagt de system av institusjonelle aktører og instanser som på ulike måter var knyttet til disse overgangene, og det arbeidet som ble gjort i disse systemene. Denne kartleggingen ga oss et bilde av hvem som gjorde hva i prosessene, hvordan det ble gjort og hvordan de involverte aktørene forholdt seg til hverandre. Målsettingen har vært å utvikle kunnskap ikke bare om de institusjonelle praksisene i seg selv, men en kunnskap som også kan være nyttig for unge voksne som berøres av disse praksisene.

Datamaterialet er samlet inn i forbindelse med et prosjekt gjort på oppdrag fra Fylkesmannen i Nordland. For å rekruttere informanter til prosjektet kontaktet vi personer på rådmannsnivå i to ulike kommuner; en stor og en mellom-stor. Vi startet med å intervju syv ungdommer som hadde vokst opp mer eller mindre under barnevernets omsorg om hvordan de erfarte overgangen til voksenlivet, om deres erfaringer med hjelpesystemene, om hvordan relasjonene til ulike deler av hjelpeapparatet endret seg over tid og hvordan dette påvirket deres hverdagsliv og muligheter. De unge voksne ble rekruttert via ulike tjenesteytende instanser som oppfølgingstjenester, barnevern og rus- og psykiatritjenester. Ungdommene har i denne

artikkelen har fått navnene; Kathrine, Mia, Anna, Marte, Emma, Stine og Lars. De unge var alle mellom 20 og 30 år på det tidspunktet de ble intervjuet, og bodde alle for seg selv. Av de unge voksne vi intervjuet var det 3 som hadde hatt en eller annen form for ettervernstiltak, mens 4 hadde ikke hatt det.

Vi fulgte ikke en strukturert intervjuguide, men ba de unge voksne om å fortelle sin historie. De fleste begynte denne historien med en fortelling om hvorfor og hvordan de kom under barnevernets omsorg. Deretter forsøkte vi å fokusere spørsmålene rundt det å fylle 18 år, det å skulle klare seg på egen hånd og deres forhold til tjenesteytende instanser. På grunnlag av de erfaringene som disse ungdommene formidlet, gjennomførte vi deretter intervjuer med 12 tjenesteytere fra ulike instanser, som Nav, barnevernstjenester, offentlige forvaltningskontor, rus- og psykiatri- tjenester/ institusjoner, boligstjenester, oppfølgingstjenester og videregående skoler. Det ble ikke referert til konkrete tjenestemottakere i disse intervjuene, men temaer i intervjuene hadde utgangspunkt i de generelle utfordringene som kom frem i intervjuene med ungdommene. Vi fulgte ikke en strukturert intervjuguide i intervjuene med tjenesteyterne heller, men stilte spørsmål som handlet om hvilke erfaringer de i sitt arbeid hadde gjort seg når det gjaldt overgangen til voksenliv for denne gruppen ungdommer. Vi spurte også om hvilke praksiser og rutiner den tjenesteytende instansen de representerte hadde for å sikre en smidig overgang. Intervjuene hadde i gjennomsnitt en varighet på ca 1 time. Intervjuene med de unge voksne ble i noen tilfeller gjennomført hjemme hos dem, i noen tilfeller på kafé og i noen tilfeller på møterom på hotellene hvor vi bodde. I ett tilfelle måtte intervjuet gjennomføres på telefon. Intervjuene med tjenesteyterne ble gjennomført på deres arbeidssted.

Å studere hverdagsliv og livsvilkår for unge voksne i sårbare situasjoner er forbundet med etiske utfordringer. Det innebærer at vi som forskere har måttet ”trå varsomt” og utøve etisk skjønn både i samband med innhenting av samtykke, i intervjusituasjonen, i analysearbeidet og i formidling av resultater. I formidlingen fra prosjektet har vi lagt vekt på å være tro mot de erfaringer informantene har formidlet, samtidig som vi har vært opptatt av å sikre informantenes anonymitet. De forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora er fulgt, og prosjektet er godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS, som er universitetets personvernombud. Intervjuene har vært basert på frivillig deltakelse. Informantene har når som helst kunnet trekke seg fra å delta uten å måtte gi noen begrunnelse for det, eller latt være å svare på spørsmål de ikke kunne eller ikke ønsket å svare på.

Etter at intervjuene var transkribert analyserte vi først intervjuene med de unge voksne. Vi leste gjennom intervjuene flere ganger og gjennomførte arbeidsmøter hvor vi synliggjorde og diskuterte mønster som sprang ut av det empiriske materialet. Hva var det som fremsto som viktig for disse personene? I tråd med institusjonell etnografi delte vi analysen i to på samme måte som underdatainnsamlingen. Vi begynte derfor å analysere intervjuene med de unge voksne som i vår undersøkelse utgjorde det Campbell and Gregor (2002: 60) kaller det såkalte "entry-level". Analysen tar derfor utgangspunkt i intervjuene med disse personene. Det vi ønsket å finne ut av var hva slags *arbeid* (i sjenerøs forstand) informantene sa at de utførte i forbindelse med overgangen til voksenliv. Smith (2005: 152) definerer arbeid som det man gjør intensjonelt og som krever tid og innsats. Vi ønsket å finne ut av hva slags arbeid informantene sa at de gjorde, hvordan de gjorde det og hvordan dette arbeidet i neste omgang var knyttet til det arbeidet de ulike tjenesteyterne gjorde i slike 'overgangsprosesser'. McCoy (2006) anbefaler å lete etter 'accounts' vedrørende arbeidet som utføres på samme tid som man har et analytisk fokus på hvordan dette arbeidet reguleres av institusjonene. Dette gir noe konkret å lete etter i materialet som knytter mennesker til institusjonene. Hvilke strategier bruker de unge voksne i møtet med tjenesteapparatet og hvorfor og hvordan bruker de disse strategiene? Vi lette altså etter eksempler på hvilket arbeid de unge voksne sa at de gjorde, for så å få øye på de 'stedene' (sites) og prosessene som var verdt å undersøke videre (McCoy 2006: 123). Vi lette etter de felleserfaringene som de unge voksne delte, og som med Smiths (2005: 4) vokabular kan kalles en (eller flere) *problematikk* (er). Widerberg (2006: 76) definerer problematikk som '*.....when the actualities of a problem are hooked up as social relations linking everyday activities and ruling relations*'. En problematikk handler ikke om individuelle trekk, men har gjerne utgangspunkt i individuelle erfaringer. Å undersøke på hvilken måte disse individuelle erfaringene er en konsekvens av de institusjonelle relasjonene individet er en del av ble viktig i den videre analyse.

Vi fulgte derfor disse institusjonelle sporene videre i intervjuene med de andre informantene, altså tjenesteyterne. Vi analyserte intervjuene på samme måte ved å fokusere på hvilket arbeid tjenesteyterne snakket om at de gjorde i forbindelse med 'overgangsprosessen', hva de konkret gjorde i jobben sin og hvordan deres arbeid var koplet sammen med de unges beretninger. Institusjonell etnografi har således hjulpet oss å holde fokus på det institusjonelle i analysen og hindret at fokuset har falt på de unge voksne og personlighetstrekk ved dem (McCoy 2006: 117). Å fokusere på beretninger om 'arbeid' har altså to formål. For det første å ta informantenes fortellinger og deres stemmer på alvor og for det andre å holde fokuset på det institusjonelle nivået, det vil si de institusjonelle trekkene som har betydning for

hvordan overgangene erfares (ibid.). Videre gikk analysen fram og tilbake mellom de to analysenivåene og som McCoy (2006: 123) anbefaler forsøkte vi på den måten ha innta en refleksiv tilnærming til empirien for å skape en etnografisk forståelse som knyttet erfaringene og nivåene sammen. På denne måten ville vi finne ut av hvordan overgangene 'ble gjort' og hvordan de ble erfart av både de unge voksne og tjenesteyterne og hvordan erfaringene hang sammen (DeVault og McCoy 2006: 40).

Det videre steget i analyseprosessen var å kode materialet ut fra hvilke kategorier av utsagn som forekom ofte, eller utsagn som pekte seg ut på en eller annen måte, for eksempel utsagn som sto i kontrast til de andre. Denne kodingen ble gjort manuelt, ikke ved hjelp av dataanalyseprogrammer. Én av oss tok i tillegg ansvar for å lage en liste av kategorier. Disse ble igjen diskutert og bearbeidet i fellesskap, og noen ganger ble kategorier slått sammen til større kategorier, mens andre ble splittet opp i flere. Samme prosedyre ble fulgt med intervjuene med tjenesteyterne og administratorene. Gjennom analysen trer det fram visse mønstre i disse ungdommenes erfaringer, som på en særlig måte er knyttet til de institusjonelle relasjonene de har hatt eller fortsatt har til barnevernet og andre hjelpesystemer. Det er disse mønstrene vi vil konsentrere oss om i denne artikkelen.

Overgangserfaringer – en opplevelse av limbo

Hverdagslivserfaringer med å være i overgangen mellom barndom og voksenliv handler om så mangt for våre informanter. Noen erfaringer har de til felles med de fleste unge som entrer voksenlivet, som det å flytte for seg selv, det å lære seg å takle den frihet og de praktiske utfordringene det innebærer, og det å skulle orientere seg i forhold til et utdannings- eller arbeidsmarked. Men selv om mange slike hverdags erfaringer er like i de ytre, så fortøner de seg ofte annerledes for unge voksne som har tilbrakt store deler av sin barndom under barnevernets omsorg, og som fortsatt gjør det når de fyller 18 år. En erfaring flere formidlet var at de hadde gruet seg til å fylle 18 år. For noen handlet det om uvisshet i forhold til hva som skulle skje, for andre om direkte angst for å bli overlatt til seg selv. Mia fortalte at hun hadde gruet seg veldig til å fylle 18 år. Hun sier:

... fordi da var livet mitt over fordi da visste jeg ... for jeg trengte veldig mye hjelp, da visste jeg jo at; ok jeg kan være under barnevernet til jeg er 23, men de kan også si 'nei, vi vil ikke ha deg noe mer'. Jeg var veldig redd for avbrutte relasjoner og ... så atten år det var det verste som kunne skje meg.

Frykten for å bli 18 år handler om frykten for å bli overlatt til seg selv. Når denne frykten blir en realitet kan det fortone seg som en slags *limbo*. Ordet *limbo* kommer av latin og betyr grense eller utkant. I sin religiøse opprinnelse betegnet begrepet sjelens ventetilstand etter døden - en slags evighetens forgård. Å være i *limbo* er i overført betydning å være i en grensetilstand, eller å være tilsidesatt, forsømt eller forlatt. Det er flere av våre informanter som forteller om erfaringer som minner om en slik tilstand knyttet til det å bli 18 år. Marte forteller om en telefon hun fikk fra barnevernet i hjemkommunen:

Akkurat da fikk jeg telefon ifra barneverntjenesten om at de ikke hadde mer med meg å gjøre. Jeg hadde ingen støtte fra dem og da følte jeg meg jo på bar bakke, at jeg måtte klare meg alene. Jeg var jo bare atten og var ny i det å bo alene. Det var en rar nyhet, eller en rar ting å tenke seg til, at hvem skulle jeg gå til da, hvem skulle jeg snakke med da...?

Marte ble plassert i fosterhjem som barn, i en annen kommune enn hjemkommunen, men det var barnevernet i hjemkommunen som hadde ansvaret for Marte mens hun enda var barn, og som derfor hadde plikt til å vurdere behovet for ettervern. Barnevernet i kommunen som hun flyttet til hadde hun ingen kontakt med i denne tiden. «Det hadde vært bedre om jeg kunne flyttet over til (bostedskommunen) sin barnevernstjeneste med en gang», uttalte Marte. Også Emma og Kathrine forteller at det ikke var kommunikasjon mellom deres hjemkommune og den kommunen hvor de var plassert i fosterhjem eller institusjon, heller ikke når de nærmest seg 18 år. Emma forteller at både hun og fosterforeldrene var frustrerte over manglende informasjon i denne perioden:

Det der det var en sånn vanskelig periode for alle fordi at de hadde ikke noen informasjon om hva de skulle gjøre og jeg hadde ingenting å gå på. Vi snakket mye i lag, jeg og fosterforeldrene den tiden der fordi at de visste ingenting og jeg visste ingenting.

Kathrine forteller om lignende erfaringer:

Jeg ble lovet at jeg skulle få videre oppfølging til jeg ble 21, men jeg som tilhørte barnevernet i (hjemkommunen)... det ble noe feil der... de kom oppover og avtalte med sosialkontoret i (bostedskommunen) at jeg skulle få videre oppfølging, men det skjedde ikke, fordi jeg flyttet for meg selv da jeg var 18.

Å flytte for seg selv når en er 18 år er tidlig, selv om norske ungdommer flytter ut av foreldrehjemmet tidligere enn det som er vanlig i mange andre land (Hellevik, 2005). De fleste norske ungdommer som flytter ut av foreldrehjemmet har dessuten en sosial sikkerhet og støtte fra foreldre, noe som mange av barnevernets ungdommer mangler (ibid.). Flere av våre informanter forteller at de synes kontakten med barnevernet ble avsluttet for brått og noen følte sorg over å miste den eneste trygge forankringen de hadde hatt. Stine uttrykker det slik:

Men jeg tenker sånn at når man er atten år og så har barnevernet helt til atten år, ... jeg fikk jo ikke noen avslutning. Det kan være greit å få en avslutning hvor man ikke bare blir; 'nei nå må du klare alt selv', ferdig med det liksom, men mer sånn tilrettelagt for hver enkelt, hvordan de da skal møte det livet som kommer videre, hvis man trenger det. Det tror jeg kanskje hadde vært greit å få til.

Det er lett å tenke seg at ungdommer som har opplevd omsorgssvikt og brutte familierelasjoner har behov for tryggere rammer og større forutsigbarhet enn det unge uten disse erfaringene har. For flere av våre informanter er alle brudd vanskelige. Stine forteller at *«jeg er veldig en sånn person som ikke takler at ting bare sånn plutselig avsluttes sånn fort, må ha en sånn gradvis nedtrapping»*. Denne uttalelsen gjaldt en brå avslutning av et arbeidsmarkedstiltak. Dette har også gjort dem særlig sårbare. Mia er en av de som uttrykker dette aller tydeligst. Hun sier:

Jeg knytter meg kanskje litt for fort til folk, og da, når en relasjon blir brutt, et sånt profesjonelt forhold, da har du ikke noen som er dine nærmeste, så blir det litt traumatisk å miste den personen du har knyttet deg til.

Den viktigste kilden til slike brudd for våre unge informanter er det skifte som skjer i hjelperelasjoner når en ikke lenger er barn. Det er mange gode grunner til å skille mellom tjenester for barn og tjenester for voksne. Barn har et større behov for beskyttelse enn voksne, særlig dersom de ikke har familie som kan gi dem nødvendig beskyttelse og omsorg, og barn har derfor andre rettigheter enn det voksne har. Samtidig kan dette skillet virke opprivende for ungdommer som har opplevd en barndom med mange brudd og som derfor har behov for kontinuitet i hjelperelasjonen. Som nevnt vet vi at andelen som får ettervern har økt kraftig i løpet av 2000-tallet (Clausen og Kristofersen 2008, SSB 2014), men vi vet lite om innholdet i den støtte og oppfølging som gis. En representant for barnevernet som vi intervjuet fortalte at når det gjelder "... ungdom som har vært under omsorg, så kan de jo følges opp til de er 23. Det er ikke så ofte vi gjør det, men det skjer". Etter Lov om barnevernstjenester (§ 4-15, fjerde ledd)

har barnevernet plikt til, i samarbeid med barnet, å vurdere behovet for ettervern, og skal eventuelt utarbeide en plan for framtidige tiltak. Om tiltak opphører når barnet fyller 18 skal dette begrunnes ut fra hensynet til barnets beste (§ 1). Det er vanskelig å vite hvordan dette kravet imøtekommes. Vår informants begrunnelse for at de sjelden har tiltak for personer særlig lenge etter fylte 18 år, er at ungdommene da kan bestemme selv. Hun underbygger standpunktet med et konkret eksempel:

Jeg hadde nettopp en nå i vår, ei jente som var da 18 ½, hadde bodd i fosterhjem siden hun var liten, men når hun var 18 ½ så sier hun 'nei jeg vil ikke bo der lenger'. Hadde sluttet på skolen og hun ja... hadde diverse andre planer om hva hun ville gjøre, og vi hadde en prat her og jeg sa jo som det var at vi kan jo ikke gjøre så veldig mye mer enn å slippe deg.

Hun forteller at hun informerte jenta om at hun hadde retrettmulighet dersom hun i løpet av et halvår fant ut at hun likevel ville ha en avtale. Ut fra intervjuer både med barnevernet og med de unge synes det imidlertid som om ettervern først og fremst handler om forlengelse av oppholdet i fosterhjem, og at det å flytte ut av fosterhjemmet også innebærer avslutning av barnevernets omsorgsansvar.

Disse erfaringene kan sammenfattes i det Smith (2005) kaller en *problematikk*. Det er altså felles erfaringer som disse unge voksne deler og som vi kaller en opplevelse av limbo. For å finne ut av hvorfor disse unge voksne har disse erfaringene blir det dermed viktig å undersøke og analysere hvordan trekk ved tjenestesystemet har betydning for de unge voksnes erfaringer. Vi skal i det videre se nærmere på hvordan overgangen til voksenlivet påvirkes av institusjonelle trekk ved tjenestesystemene. Det er særlig to institusjonelle forhold som synes å skape hindringer i disse overgangene. Den ene handler om 'å falle mellom to kommuner'. Det andre handler om et skifte i ansvar mellom barnevernet og Nav.

Å falle mellom to kommuner

Flere av våre unge informanter hadde vokst opp i fosterhjem i en annen kommune enn hjemkommunen. Dette er ganske vanlig, da det er ønskelig med en viss avstand mellom fosterhjemmet og foreldrehjemmet. Det er likevel barneverntjenesten i hjemkommunen som har ansvaret for oppfølgingen av barnet. Selv om også dette sikkert er velbegrunnet, skaper det noen problemer. Marte sa for eksempel:

Nei, fikk klare meg selv, så jeg syntes jo i stedet for å ha [hjemkommunen], så skulle jeg heller ha fått overflytting til [bostedskommunen]. Det tror jeg hadde blitt ti ganger bedre, eller... jeg vet ikke, det kan jo hende det hadde blitt verre.

Hun tror at en overføring til bostedskommunen hadde vært best, men er i neste omgang usikker. Dette tvisynet handler trolig om en generell usikkerhet i forhold til barnevernet. Marte kjente seg sviktet av barneverntjenesten i hjemkommunen, men samtidig hadde hun ingen kontakt med barneverntjenesten i bostedskommunen da hun vokste opp. Hun kunne derfor ikke vite om denne barnevernstjenesten hadde vært bedre.

Flere av de unge informantene som bor i annen kommune enn hjemkommunen forteller at kontakten med barnevernet opphørte og at de ble overlatt til seg selv når de ble 18 år. Av de 5 som bodde i annen kommune da de fylte 18 var det bare Anna som fikk videre oppfølging (til hun var 20 år). Hun hadde imidlertid bodd i institusjon og returnerte deretter til hjemkommunen. Det er tankevekkende dersom det å bo i annen kommune enn hjemkommunen når en fyller 18 år reduserer muligheten for å få oppfølging eller ettervern. En kan neppe forvente at ungdommene flytter tilbake til hjemkommunen når de fyller 18 år, i alle fall ikke uten aktiv bistand og tilrettelegging fra hjemkommunens side. Det betyr at myndighetsalderen kan innebære et enda skarpere (og tidligere) brudd for disse ungdommene, enn for dem som har fått bistand fra barnevernet i hjemkommunen.

Nå kan det godt hende at barnevernet var mer aktive i disse sakene enn det ungdommene har oppfattet. Likevel tyder uttalelsene fra ungdommene på at dette er et problem, ikke minst uttalelsene om at de skulle ønsket at ansvaret var blitt overført til bostedskommunen på et tidligere tidspunkt. Noen av tjenesteyterne vi intervjuet oppfattet også dette som et problem. En psykolog ved en behandlingsinstitusjon sier følgende:

En annen ting som er litt mer konkret og spesifikt, det går på det der ungdom under 18 eller som er 18, (...) slik som jeg har forstått det, og som jeg har erfart det i enkelte saker, så hvis du da flytter fra den kommunen som du har ettervernet i, så mister du muligheten til å få ettervernsoppfølgingen fra barnevernstjenesten. Så det at hvis man flytter så blir man sluppet, det ... .

For henne blir dette et problem fordi det blir uklart hvem institusjonen skal samarbeide med. Hun er svært opptatt av at kontakten med de som har et oppfølgingsansvar må vedvare også

under institusjonsoppholdet, men forteller at dette ofte er vanskelig, bl.a. fordi oppfølgingen gjerne opphører når ungdommene fyller 18 år dersom de ikke bor i hjemkommunen. Dette gjelder mange i dag, men kan komme til å gjelde enda flere etter hvert som fosterhjem overtar for institusjonsplassering. Dette representerer et strukturproblem som trolig fortjener større oppmerksomhet enn det har i dag. Det er altså et institusjonelt trekk ved systemet; det er en praksis som er blitt institusjonalisert (Scott 2008). Vi skal ikke spekulere på løsninger av dette problemet her, men det synes å være viktig at ettervern kan omfatte andre ting enn forlenget opphold i fosterhjem. Det er utflyttingen fra fosterhjemmet som er det mest sårbare, enten det skjer når ungdommen er 18 år eller noe senere. Vi ser altså her at strukturelle barrierer får betydning for hvordan de unge voksne opplever overgangen fra barndom til voksenliv.

'Utskrevet til Nav'

Overgangen fra barn til voksen for unge som på ulike måter har vært omfattet av offentlig omsorg utgjør ikke bare en livsfase hvor de strever med å finne et fotfeste i voksenlivet, det utgjør også et skifte i institusjonelle relasjoner. Det siste har som nevnt hatt mindre forskningsmessig oppmerksomhet enn det første.

Dette skiftet i institusjonelle relasjoner handler kanskje først og fremst om et skifte fra barnevern til Nav som primær adresse for de behov ungdommene måtte ha for assistanse. Alle ungdomsinformantene våre har på ulike måter hatt kontakt med Nav etter at de fylte 18 år. Flere forteller at barnevernet "sendte" dem til Nav uten at de hadde noe annet valg. Marte sier for eksempel at: *"Jeg fikk jo beskjed fra barnevernet om at jeg måtte gå til Nav"*, mens Lars sier at: *"De prøvde å sende meg til NAV hele tiden og det nektet jeg jo"*.

De fleste opplever relasjonen til barnevernet først og fremst som en omsorgsrelasjon. Når de er 18 år opphører barnevernets "normale" omsorgsansvar. Deretter handler relasjonen om ettervern. Ettervern er gjerne basert på en "kontrakt" mellom barnevernet og den unge. For de fleste av våre unge informanter har ettervern vært fraværende eller kortvarig, og de har i stedet vært henvist til Nav, hvor relasjonen reguleres mer av rettigheter og plikter enn av omsorg. Den unge likestilles her med alle andre som har behov for Nav sine tjenester. Den unge har rett til økonomisk stønad og midlertidig bolig om de har behov for det. Plikten består i å gjøre seg tilgjengelig for arbeidsmarkedet så raskt som mulig, med sikte på å bli selvforsørgende. For mange unge som har hatt og fortsatt har et underskudd av trygge relasjoner kan denne overgangen oppleves som brutal og relasjonen til NAV som avvisende, eller "kjip", som Anna

uttrykker det. Hun sier: «Å være i NAV er kjipt. Men når man ikke har noe annet valg så må en... så har en ikke noe annet valg». Når vi spør om hva hun mener 'kjipt', sier hun:

Oppfølgingen er jo datamaskinen som ser at meldekortet kommer inn og så blir pengene kjørt. Så må man følge med på vedtaket selv, når det stopper, og så søke på nytt før det går ut, ellers blir man vedtaksløs og pengeløs plutselig.

Noen har henvendt seg til Nav for å få hjelp etter at de ble 18, og blitt avvist fordi de fortsatt gikk i videregående skole. Nav synes å vegre seg for å bli involvert før det er «deres tur» så og si, som vil si når ungdommen er ute av videregående skole. Ut fra vårt materiale virker det også som om det er svake samarbeidsrutiner mellom barnevernet og Nav. En informant fra Nav mener årsaken til dette ligger hos barnevernet. Han sier: *”Barnevernet er veldig sann innadvendt i samhandlingen med oss, og der føler jeg av og til at taushetsplikten blir et hinder for å finne de beste løsningene for brukerne”*.

Det er mange som opplever dette som vanskelig, og det er ikke rart at ungdommer som har vært vant til at barnevernet ordner alle formaliteter, kjenner seg forvirret i møte med Nav. Det er heller ikke alltid så lett å få oversikt over hvem som har ansvar for hva. Anna sier: *”Det er veldig forvirrende dette systemet mellom kommunen og Nav og ...å vite hvem man skal spørre om hva. En labyrint”*. Kommunen som hjelper har liksom blitt borte i det store byråkratiet, og det som tidligere var sosialhjelp er nå blitt innbakt i en stram aktivitetsrettet virksomhet innenfor rammen av Nav.

Lederen for en miljøtjeneste som vi intervjuet mente at Nav er *«ensidig orientert mot aktivering»*. Mange av ungdommene som ”utskrives til Nav” opplever denne sterke orienteringen mot aktivering, gjennom arbeidsavklaring, arbeidstrening eller deltakelse i noen av Nav sine mange tiltak, som belastende og som et brudd. Det å bli kastet inn i noe nytt, uten tilvenning eller tilstrekkelig veiledning og støtte kan også lett føre til nederlag. Nederlag fører gjerne til nye brudd, ved at en kastes inn i nye tiltak, med påfølgende nye nederlag, og kan føre til en negativ spiral som gjør det stadig vanskeligere å finne fotfeste i et ordinært voksenliv.

Det er ikke underlig at mange kan oppleve ”utskrivningen til Nav” som en brå overgang og som et brudd i forhold til barnevernets omsorgsorienterte praksis når en forstår hvordan introduksjonen til Nav kan fortone seg. En representant for Nav beskriver hvordan nye blir tatt imot på denne måten:

Alle sammen starter i mottaket for en behovsvurdering, og (...) hvis man vurderer i mottaket under behovsvurderingen at det ikke er tilstrekkelig med standard innsats, eller med situasjonsbestemt innsats, så må man inn å gjøre en type arbeidsevnevurdering som kan få utfall 'spesielt tilpasset' eller 'varig tilpasset', eller det kan også få utfall 'standard' eller 'situasjonsbestemt'.

Dette virker både komplisert og mekanisk, og det er kanskje ikke så rart at ungdommer med den ballast som våre unge informanter har, opplever dette litt «kjipt», for å bruke Annas formulering igjen. Representanten for Nav beskriver også den endring som har skjedd siden tiden i Aetat. Selv opplever han endringen som en stor forbedring, men ungdommene ville kanskje vurdert det annerledes. Han forteller:

Tidligere så har man ikke hatt det verktøyet som vi kaller for arbeidsevnevurdering, da har man på en måte gjort vurderinger i forhold til... på en måte brukt skjønn og hva er det som er hensiktsmessig og nødvendig tiltak for at bruker skal kunne komme seg i et høvelig arbeid, det er sånn vi har tenkt tidligere.

Kanskje ga dette skjønnet bedre rom for samarbeid og for å ta hensyn til de erfaringer ungdommene selv har med seg. I dag er systemet slik at en, for å få økonomiske tilskudd fra Nav, må gjennom en standardisert arbeidsevnevurdering og deretter delta i bestemte tidsavgrensede, yrkesrettede tiltak, som hver har sine spesifikke krav. Etter evaluering kan en få tilbud om nye tiltak. For den som ikke kommer seg ut i ordinært arbeid kan det bli en serie med ofte ganske bråe overganger, ofte i uvisse om hva det neste blir. En informant som er leder for en tiltaksbedrift sier: 'Vi prøver jo å ha en kontinuitet, og så ha det som vi kaller kjeding av tiltak', men han forteller også at dette kan være vanskelig å få til. Det er uansett lett å tenke seg at ungdommene kan oppleve det å gå fra tiltak til tiltak, uten at det leder til jobb, som en serie med nederlag som etter hvert vil kunne redusere, snarere enn øke mulighetene for å lykkes. En permanent tilstand av stadige krav som ikke leder noen vei vil lett kunne virke som en bekræftelse, både for ungdommen selv og for omgivelsene, på at en er mislykket, noe som øker risikoen for å utvikle langvarige sosiale problemer. Uten innsikt i de prosesser som ligger bak, vil det være lett å trekke den konklusjonen at det er ungdommene selv som er problemet. Thommesen og Solstad (2013) finner noe av det samme i sin undersøkelse av ungdoms forhold til Nav. Om en ser beskrivelsene fra de ulike systemrepresentantene i sammenheng med ungdommenes egne fortellinger, ser en at det også handler om systemer som er lukket omkring

sin egen aktivitet og sitt eget ansvar. Blant annet synes det ikke å være noen som har, eller tar, ansvaret for å bygge bro mellom en barndom preget av omsorgssvikt og omfattende systemomsorg, og et voksenliv med helt andre krav, helt andre hjelpesystemer, og hvor en forventes å stille likt med de som har langt mindre ballast med seg i bagasjen. Dette å måtte ”møte i mottaket” illustrerer at det å bli voksen, eller det å bli ”utskrevet til Nav”, innebærer at barndommen og barneomsorgen er et lukket kapittel. Men for mange av disse ungdommene er det fortsatt et åpent kapittel. Å se bort fra det er sannsynligvis lite hensiktsmessig om en vil forebygge sosiale problemer hos denne gruppen som voksne. Vi vet at denne gruppen er systematisk overrepresentert både blant de som ikke fullfører videregående utdanning, blant de som ikke tar høyere utdanning, blant de som står utenfor arbeidslivet og blant de som utvikler ulike former for sosiale problemer (Kristofersen og Sverdrup, 2013). Vår studie tyder på at det er flere svakheter i velferdssystemenes evne til å gi disse ungdommene en koordinert og tilpasset bistand over tid. Én hypotese vil være at etableringen av Nav har skapt en større distanse mellom den nye organisasjonen og barnevernet enn det som tidligere var tilfelle med sosialtjenesten. Sosialtjenesten og barnevernstjenesten var for eksempel ofte samlokalisert, mens etableringen av Nav har medført at barnevernstjenesten ofte har blitt fysisk atskilt fra dem som jobber med oppfølging i Nav. Denne nye organiseringsformen begrunner dermed en ny type praksis (Scott 2008) som får betydning for denne gruppen av personer som kunne vært tjent med en bedre samordning av tjenester mellom de to instansene.

Oppfølging – en kontaktperson

Alle våre informanter har opplevd overgangen til ’voksensystemet’ som vanskelig, men noen har også positive erfaringer. Det er heller ikke riktig å snakke om én overgang. For mange handler det snarere om en ’serie av overganger’, hvor noen kanskje har vært trøblete mens andre har vært gode. Det er særlig ett element som går igjen blant de som har hatt positive erfaringer med det å krysse 18 års grensen. Det er at de har hatt en person fra tjenesteapparatet som ’fulgte dem’ gjennom denne fasen. Anna bodde i en ’hybel med oppfølging’ da hun ble 18, hvor husverten var oppnevnt som hennes verge. Hun opplevde det som positivt og trygt. Dette var i en annen kommune enn hjemkommunen. Senere flyttet hun tilbake til hjemkommunen og fikk oppfølging fra en kommunal oppfølgingstjeneste, som hun også opplevde svært positivt. Hun beskriver kontaktpersonen som *’en trivelig dame som ringer meg og som hjelper til med posten, litt økonomi og det nødvendige’*.

Lars har også positive erfaringer med det å ha én person å forholde seg til i denne overgangen. Han forteller om oppfølgingstjenesten at ”*det var dem som gjorde det best i hele denne prosessen*”. Dette forteller han videre:

De hadde tett med oppfølging og sånt. Og han som jeg fikk tildelt han var... ja han er jo delvis sånn miljøarbeider for meg enda, vi møttes i går og sånn, og han trives jeg med og kan snakke med. Vi møtes og kanskje finner på noe, fisketur, sykkelstur, kino, ut å spise. Vi snakker sammen. Og så hjalp han meg med å finne hybel da.

Lars har hatt kontakt med samme person fra han var 17, og han er nå 21. Han beskriver dette som veldig verdifullt. De fleste av informantene har imidlertid ikke hatt en slik person å forholde seg til gjennom denne overgangen. Vi kan ikke ut fra vår studie si hvor vanlig det er at kommuner har en slik oppfølgingstjeneste for unge voksne i overgangsfasen. Ut fra vårt materiale ser det ut som om ettervern, særlig for de ungdommer som bor i en annen kommune enn hjemkommunen, hovedsakelig begrenser seg til forlengelse av opphold i fosterhjemmet, og at ettervernet opphører når ungdommen flytter for seg selv. Det vi også ser er at det er selve utflyttingen som utgjør den sårbare delen av overgangen hvor ungdommen har størst behov for oppfølging.

Konklusjon

I denne artikkelen har vi presentert en studie av hvordan unge mennesker som har mottatt bistand fra barnevernet som barn, har opplevd overgangen til voksenlivet, og hvordan institusjonelle forhold ved hjelpesystemene har påvirket denne overgangen. De erfaringer som er felles for ungdommene er; opplevelsen av å være i *limbo*, det å bli ’utskrevet til Nav’, og det å falle mellom to kommuner.

Artikkelen gir innblikk i hvordan overgangen fra barneomsorg til voksenliv vanskeliggjøres av institusjonelle trekk som hemmer samarbeid mellom systemer som Barnevern og Nav. Utvidingen av aldersgrensen for ettervern bidrar derfor ikke nødvendigvis til å redusere opplevelsen av *limbo*. I stedet blir det bare en utsettelse av det brudd som ‘utskrivningen til Nav’ likevel representerer ved at ungdommene ganske plutselig gis et ansvar og en frihet de ofte ikke har forutsetninger for å mestre. Vi har påpekt at samfunnet her har et ansvar som foresatte og at dette ansvaret burde innebære at disse ungdommene fikk samme mulighet til å prøve og feile

som andre unge har. Spørsmålet er om ansvaret for å holde kontakten med de unge voksne fram til de er 23 år burde vært sterkere eller annerledes formulert i lovverket.

Studien har også vist at det å bli eksponert for NAV sin aktiveringspolitikk blir opplevd som dramatisk og opprivende for mange av disse ungdommene. De hadde kanskje hatt behov for en noe mykere introduksjon til arbeidsforberedende tiltak og en bedre plan og kontinuitet i tiltakene enn det våre informanter forteller om. Det aller viktigste er imidlertid å utvikle eller ta i bruk ordninger som sikrer en tettere og bedre oppfølging for den enkelte ungdom gjennom overgangen til voksenlivet, i alle fall så lenge det institusjonelle skillet mellom tjenester for henholdsvis barn og voksne opprettholdes. Ordninger som allerede eksisterer er individuell plan og koordinator, som er rettigheter for personer med langvarige og sammensatte behov for tjenester. Rettighetene er hjemlet i en lang rekke lover, blant annet i barneverntjenesteloven og i NAV-loven. De ungdommene vi her har rettet oppmerksomheten mot må kunne sies å tilhøre målgruppen for individuell plan og koordinator, selv om disse ordningene i liten grad benyttes. Overgangen til selvstendig voksenliv er beviselig en særdeles sårbar livsfase for denne gruppen unge voksne. Vår studie tyder på at det fortsatt er stort potensial for forbedring i måten denne overgangen sikres av offentlig foresatte.

Litteratur

Bakketeig, E. og Backe- Hansen, E. (red.) (2008). *Forskingskunnskap om ettervern*. NOVA Rapport 17/2008. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2009). Rundskriv om tiltak etter barnevernloven for ungdom over 18 år. Q13/2011 av 22.06.2011. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (1997). Ot.prp. nr 61 (1997- 98) Om lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester og lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester.

Bratterud, Å. og Storhaug, A.S. (2008). Vurdering av videre utfordringer. I: Åse Bratterud og Anita Skårstad Storhaug (red.) *Overgangen fra barnevern til voksenliv i Trondheim*. Sluttrapport fra OBVIT- prosjektet. Rapport nr, 12/2008. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.

Campbell, Marie og Gregor, Frances (2004). *Mapping Social Relations. A Primer in Doing Institutional Ethnography*. Walnut Creek, CA: Altamira Press.

Clausen S.E. og Kristofersen L.E. (2008). *Barnevernsklienter i Norge 1990- 2005. En longitudinell studie*. NOVA – rapport nr 3. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Collins, M.E. og Pinkerton, J. (2008). The policy context of leaving care services: A case study of Northern Ireland. *Children and Youth Service Review*. 30, 1279- 1288.

- Flynn, R.J. og Tessier N.G. (2011). Promotive and risk factors as concurrent predictors of educational outcomes in supported transitional living: Extended care and maintenance in Ontario, Canada. *Children and Youth Service Review*. 2498-2503
- Goyette, M. (2007). Promoting autonomous functioning among youth in care: A program evaluation. *New Directions for Youth Development*. 113, 89-105.
- Hellevik, T. (2005). *På egne ben. Unges etableringsfase i Norge*. Nova-raport 22/05. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Höier, I. og Sjöblom, Y. (2011). Att stå på egna ben – om övergången från samhällsvård til vuxenliv. *Socialvetenskaplig tidskrift*. (1): 24-41
- Kristofersen, L.B. (2009). *Barnevern og ettervern. Hjelpetiltak for 16-22-åringer og levekår for unge voksne*. NOVA- rapport 10/ 2009.
- Kristofersen, L.B. og Sverdrup, S. (2013). Følger av oppvekst med rus og psykiske helseproblemer i familien. I: Hammer, T. og Hyggen, C. (red.). *Ung voksen og utenfor. Mestring og marginalitet på vei til voksenliv*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- McCoy, Liza (2006). Keeping the Institution in View: Working with Interview Accounts of Everyday Experience. In *Institutional Ethnography as Practice*, Dorothy E. Smith (Ed.) Lanham (US): Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Rogers, R. (2011). 'I remember thinking, why isn't there someone to help me? Why isn't there someone who can help me make sense of what I'm going through?': 'Instant adulthood' and the transition of young people out of state care. *Journal of Sociology*. 47 (4): 411- 426.
- Rua, M. (2012) *Hva gjør fengselsleger? En institusjonell etnografi om isolasjon og helse*. Bokserien nr. 1/ 2012. Oslo: Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo.
- Scott, W. R. (2008) *Institutions and organizations*. London, Sage Publications.
- Smith, D.E. (2005). *Institutional ethnography. A sociology for people*. Lanham, MD: AltaMira Press
- Storø, J. (2008). Exit from care- developing a perspective. *Journal of Comparative Social Welfare*. 24: 1, 13- 21.

Thommesen, H. og Solstad, A. (2013) Målet er ordinært arbeid, er det ikke? *Psykologi i kommunen*; 48 (2), 5-14

Wade J. og Dixon, J. (2006). Making a home, finding a job: investigating early housing and employment outcomes for young people leaving care. *Child and Family Social Work*, 11, 199-208.

Walther, A. (2006). Regimes of youth transitions: Choice, flexibility and security in young people's experiences across different European contexts. *Young*, Vol. 14, pp 119-139.

Wigfall, V. og Cameron, C. (2006). Promoting young people's participation in research. In: Chase, E., Simon, A., & Jackson S.: *Young People in Care and After: A Positive Perspective*. London: Routledge.